

Review

An overview of spiritual intelligence and its influential factors in health care providers

Fatemeh Pourbarar¹, Fereshteh Araghian Mojarad², Rahmatollah Marzband³, Tahereh Yaghoubi^{1*}

1. Addiction Institute Mazandaran University of Medical Sciences, Sari, Iran.

2. Student Research Committee of Mazandaran University of Medical Sciences, Sari, Iran.

3. Department of Islamic Education, Mazandaran University of Medical Sciences, Sari, Iran.

*.Corresponding Author: E-mail: tyaghubi@gmail.com

(Received 5 February 2022; Accepted 1 September 2022)

Abstract

Employees working in hospitals and health centers have always been in a state of threat to physical, mental and social health, which reduces performance and high costs. Spiritual intelligence is the ability to apply and express spiritual values in a way that improves one's daily functioning and physical and mental health. Therefore, this review study was conducted to investigate spiritual intelligence and its related components in health care providers.

This study was a systematic review. In the present study, Persian studies in Persian language databases such as Daneshgostar Barakat system, Iran Information Science and Technology Research Institute (IranDoc), SID, Magiran, with the keywords spiritual intelligence, nurse, health service providers searched from 2001 to the first half of 2021. To search for studies in English, the keywords Spiritual Intelligence, nurses were used in the Scopus, PubMed, Google scholar, Embase and Science Direct databases between 2020-2000. The Google Scholar database was also searched in Persian and English. Inclusion criteria included complete Persian and English articles. Exclusion criteria included not having access to the full article.

In this review study, out of 241 articles, 33 studies were used. Findings showed that spiritual intelligence has physical and psychological consequences such as general health, mental health, hardiness, self-discipline, quality of life, resilience, adaptive performance, psychological well-being, happiness, emotional reactions in health system employees and also consequences Organizational spiritual intelligence of health service providers includes job satisfaction, burnout, moral sensitivity, responsibility, clinical competence, ethical behavior, compliance with ethical codes, patient support, attitude to patient rights, improving the performance and quality of nursing care, self-efficacy. Given that spiritual intelligence has a positive effect on many personal and professional areas of health service providers, managers should plan to increase the spiritual intelligence of health system employees. Therefore, it is recommended to hold workshops and training courses. Improving the spiritual intelligence of health service providers and ultimately improving the performance of health workers, increasing patient satisfaction and improving the quality of health services.

Keywords: Spiritual intelligence, Health care providers, Influential factors.

ClinExc 2022;12(14-28) (Persian).

مروری بر هوش معنوی و عوامل تاثیرپذیر از آن. در ارائه دهندگان خدمات سلامت

فرشته عراقیان مجرد^۱، فاطمه پوربرار^۲، رحمت الله مرزبند^۲، طاهره یعقوبی^{۱*}

چکیده

کارکنان شاغل در بیمارستان‌ها و مراکز بهداشتی درمانی همواره در شرایط تهدید سلامت جسمی، روانی و اجتماعی قرار داشته که موجب کاهش عملکرد و هزینه‌های زیاد می‌گردد. هوش معنوی، توانایی کاربرد و بروز ارزش‌های معنوی است، به گونه‌ایی که سبب بهبود عملکرد روزانه و سلامت جسمی و روحی فرد می‌شود. لذا این مطالعه مروری با هدف بررسی هوش معنوی و مولفه‌های تاثیرپذیر آن در ارائه دهندگان خدمات سلامت انجام شد. این مطالعه بصورت مرور مفهومی انجام شد. در مطالعه حاضر، مطالعات فارسی در پایگاه‌های اطلاعاتی فارسی زبان مانند؛ سامانه دانش گستر برکت، پژوهشگاه علوم و فن‌آوری اطلاعات ایران SID, Magiran، با کلیدواژه‌های هوش معنوی، پرستار، ارائه دهندگان خدمات سلامت از سال ۱۳۸۰ تا نیمه اول سال ۱۴۰۰ جستجو شد. برای جستجوی مطالعات به زبان انگلیسی از کلیدواژه‌های؛ Spiritual Intelligence, Nurses در پایگاه داده‌های؛ Google, PubMed, Scopus، Scholar، Embase و Science Direct در بین سال ۲۰۲۱-۲۰۱۰ استفاده شد. همچنین جستجو در پایگاه اطلاعات Google Scholar به فارسی و انگلیسی انجام شد. معیارهای ورود شامل مقالات کامل فارسی و انگلیسی بوده است. معیارهای خروج شامل عدم دسترسی به مقاله کامل بوده است.

در این مطالعه مروری از میان ۲۴۱ مقاله، ۳۳ مطالعه مورد استفاده قرار گرفت. یافته‌ها نشان داد که هوش معنوی دارای پیامدهای جسمی و روانی نظیر؛ سلامت عمومی، سلامت روان، سخت‌رویی، خود انضباطی، کیفیت زندگی، تاب‌آوری، عملکرد انطباقی، بهزیستی روان‌شناختی، شادکامی، واکنش‌های هیجانی در کارکنان نظام سلامت می‌باشد و همچنین پیامدهای سازمانی هوش معنوی ارائه دهندگان خدمات سلامت شامل؛ رضایت شغلی، فرسودگی شغلی، حساسیت اخلاقی، مسئولیت‌پذیری، صلاحیت بالینی، رفتار اخلاقی، رعایت کدهای اخلاقی، حمایت از بیمار، نگرش به حقوق بیمار، بهبود عملکرد و کیفیت مراقبت پرستاری، خودکارآمدی می‌باشد. با توجه به این که هوش معنوی بر بسیاری از حیطه‌های شخصی و شغلی ارائه دهندگان خدمات سلامت تاثیر مثبت می‌گذارد، بایستی مدیران در راستای افزایش هوش معنوی کارکنان نظام سلامت برنامه‌ریزی انجام دهند. لذا پیشنهاد می‌شود با برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی سبب ارتقاء هوش معنوی ارائه دهندگان خدمات سلامت و در نهایت موجب بهبود عملکرد کارکنان بهداشتی، افزایش رضایت‌مندی بیماران و ارتقاء کیفیت خدمات درمانی نائل گردید.

واژه‌های کلیدی: هوش معنوی، ارائه دهندگان خدمات سلامت، عوامل تاثیرپذیر.

۱. مرکز تحقیقات طب سنتی، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری ایران.

۲. کمیته تحقیقات دانشجویی دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران.

۳. مرکز توسعه پژوهش‌های بین رشته‌ای معارف اسلامی و علوم سلامت، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری ایران.

* نویسنده مسئول: مازندران، ساری، مرکز تحقیقات طب سنتی دانشگاه علوم پزشکی مازندران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۱/۱۶ تاریخ ارجاع جهت اصلاحات: ۱۴۰۱/۲/۲۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۶/۱۰

مقدمه

هوش معنوی دارای ۴ مولفه می باشد که شامل:

۱. تفکر انتقادی وجودی (توانایی اندیشیدن به طور انتقادی به حقیقت وجود هستی، عالم وجود، زمان، مرگ و دیگر موضوعات ماوراءطبیعی یا وجودی اشاره دارد).
  ۲. معناسازی شخصی (توانایی ساخت مقصود شخصی و هدف موجود در همه تجارب ذهنی و جسمانی شامل قابلیت ایجاد و مسلط شدن به هدف زندگی است).
  ۳. آگاهی متعالی (توانایی شناخت ابعاد برتر و متعالی خود و دیگران و جهان مادی در زمان بیداری و هوشیاری می باشد).
  ۴. گسترش خود آگاهی (توانایی ورود به سطوح و حالات معنوی و فراموشی و همچنین خروج از آن به اراده شخص می باشد) (۱-۲، ۱۴-۱۳).
- هوش معنوی سازه‌های معنویت و هوش را درون یک سازه جدید ترکیب می کند (۲، ۱۲-۱۱). از هوش معنوی برای حل مشکلات و مسائل مربوط به معنای زندگی و ارزش‌ها می توان بهره جست و سوالاتی همچون آیا من در شادی و آرامش روانی مردم سهیم هستم و یا اینکه آیا شغل من باعث تکامل در زندگی می شود (۷). بین هوش معنوی، هدف زندگی، رضایت از زندگی و سلامت پیوند مشترکی وجود دارد (۲). از جمله محسنات کاربرد هوش معنوی در محل کار را می توان به صورت:
۱. ایجاد آرامش که سبب افزایش اثربخشی فرد شده است.
  ۲. کاستن تفاوت‌ها و ایجاد تفاهم بین افراد
  ۳. مدیریت تغییرات و از میان برداشتن موانع برشمرده (۱، ۷).
- مشاغل پزشکی و رشته‌های مرتبط با پزشکی حرفه‌ای است که با سلامتی افراد رابطه نزدیکی دارد و به وسیله جنبه‌هایی از مراقبت‌های بالینی مشتمل بر ارتباطات انسانی بین افراد و گروه‌ها مشخص می گردد. این گروه از شاغلین جامعه، روزانه در محیط کار با استرسورهای مختلفی همچون؛ کار بیش از حد توان، تعارضات فردی، کار شیفی، مواجهه با مرگ و میر و عدم حمایت روانی روبرو می شوند. تمامی این عوامل می تواند بر سلامتی کارکنان بهداشتی و ارائه‌دهندگان خدمات سلامت تاثیر بگذارد. سازمان بهداشت جهانی سلامتی را نه تنها نبود بیماری، بلکه تلفیق و هماهنگی بهزیستی بین عوامل فیزیکی عاطفی، اجتماعی و معنوی تعریف می کند. استرس طولانی مدت و فشار کاری زیاد موجب

هوش معنوی به عنوان یکی از مفاهیم نوین، جذاب و بحث برانگیز می باشد که توسط محققان به ویژه در حوزه دین و معنویت بیان شده و گسترش بسیاری یافته است. این مفهوم ابتدا توسط استیونز در سال ۱۹۹۶ و برای دومین بار در سال ۱۹۹۹ مطرح گردید (۱). هوش معنوی بیانگر مجموعه‌ایی از توانایی‌ها، ظرفیت‌ها و منابع معنوی می باشد که دستیابی به آن‌ها در زندگی شخصی و شغلی منجر به افزایش سازگاری، انطباق پذیری، توانایی حل مسئله، مقابله با فشارها، یافتن معنا و هدف در رویدادهای زندگی، حفظ سلامت، آرامش درونی و بیرونی، پویایی و شادابی می شود (۵-۲). بعضی از محققان نیز هوش معنوی را یک سازه چهاربعدی می دانند؛ برای مثال در مطالعه‌ای، هوش معنوی شامل؛ تفکر وجودی انتقادی، ایجاد معناهای شخصی، آگاهی متعالی و بسط هوشیاری تعریف شده است (۱).

هوش معنوی سبب هدفمند شدن زندگی می شود و ارتباط مستقیمی با تمام جنبه‌های زندگی دارد و همه امور مربوط به زندگی انسان را به غایت متصل نموده و به سوی زندگی ارزشمند هدایت می کند (۴، ۸-۶). هوش معنوی با تقویت اعتقادات دینی موجب تثبیت صفات نیک شده و فرد را به سوی پیشرفت و کمال سوق می دهد (۹) و زیربنای باورها و عقاید فرد را می سازد و همچنین تاثیری که در این باورها و ارزش‌ها داشته، در هوش معنوی فرد آشکار می شود (۲، ۱۰). در اسلام نیز به طور ضمنی به هوش معنوی توجه بسیاری شده است. عوامل موثر بر هوش معنوی در متون اسلامی تقوا و پرهزگاری به همراه تدبر در خلقت، روزه‌داری، عبادات، خواندن قرآن، تدبر صادقانه در آیات قلمداد شده است (۳-۲). هوش معنوی، توانایی کاربرد و بروز ارزش‌های معنوی می باشد به گونه‌ایی که سبب بهبود عملکرد روزانه و سلامت جسمی و روحی فرد می گردد (۳-۲، ۱۲).

جهت جمع‌بندی نتایج، لذا این مطالعه مروری با هدف بررسی هوش معنوی و مولفه‌های تأثیرپذیر آن در ارائه‌دهندگان خدمات سلامت انجام شد.

روش کار

این مطالعه بصورت مرور روایتی انجام شد. در مطالعه حاضر، مطالعات فارسی در پایگاه‌های اطلاعاتی فارسی زبان مانند سامانه دانش‌گستر برکت، پژوهشگاه علوم و فن‌آوری اطلاعات ایران؛ SID, Magiran با کلیدواژه‌های؛ هوش معنوی، ارائه‌دهندگان خدمات سلامت، کارکنان بهداشتی و عوامل تأثیرپذیر از سال ۱۳۸۰ تا نیمه اول سال ۱۴۰۰ جستجو شد. برای جستجوی مطالعات به زبان انگلیسی از کلیدواژه‌های؛ Spiritual Intelligence, health care providers, داده‌های؛ Google scholar, PubMed, Scopus, Embase و Science Direct در بین سال ۲۰۰۰-۲۰۲۱ استفاده شد. همچنین جستجو در پایگاه اطلاعات Google Scholar به فارسی و انگلیسی انجام شد. معیار های ورود شامل تمامی مقالات کامل فارسی و انگلیسی بود که هوش معنوی و عوامل مرتبط را در کارکنان بهداشتی و ارائه‌دهندگان خدمات سلامت را بررسی کرده و متن کامل آنان در دسترس بود. معیارهای خروج شامل عدم دسترسی به متن کامل مقاله و مقالات غیرمرتبط با هدف مطالعه بوده است. پس از جستجوی در بانک‌های اطلاعاتی ۲۴۱ مقاله مطالعه شد. که با اعمال معیارهای ورود و خروج و حذف موارد تکراری تعداد ۳۳ مقاله وارد مطالعه شد (جدول شماره ۱).

یافته‌ها

با بکارگیری استراتژی جستجو در ابتدا تعداد ۲۴۱ مقاله به دست آمد. که از این تعداد ۴۶ مقاله به دلیل تکراری بودن، ۱۶۰ مقاله با مطالعه عنوان و خلاصه و ۲ مقاله با مطالعه متن کامل حذف شدند. این دو مطالعه به دلیل مرتبط نبودن با هدف مطالعه و پاسخگو نبودن به سوال پژوهشی حذف شدند. در نهایت ۳۳ مطالعه باقی ماند.

فرسودگی شغلی و پریشانی روانی و جسمی می‌شود (۲۰۱۶، ۱۷، ۲۰). کارکنان شاغل در بیمارستان‌ها و مراکز بهداشتی درمانی همواره در شرایط کاری پراسترس هستند که سلامت جسمی، روانی و اجتماعی آنان را تهدید می‌کند و موجب کاهش عملکرد و ایجاد هزینه‌های زیادی می‌شود (۱۹، ۳).

گزارش‌ها حاکی از گسترش علاقه به معنویت می‌باشد. برای مثال نتایج حاصل از مطالعه کانترویکس^۱ و همکارانش (۱۹۹۴) گزارش کرد ۸۵ درصد از آمریکایی‌ها به دنبال رشد معنوی هستند. محققان بسیاری از جمله؛ دنیس^۲، والت^۳، مک وان^۴، ونگ^۵ و یانگ^۶ نشان دادند کسانی که گرایش‌های معنوی دارند در هنگام رویارویی با آسیب، پاسخ بهتری به وضعیتی که در آن قرار دارند، می‌دهند.

دریکوند و همکاران (۱۳۹۶) گزارش کردند نمره هوش معنوی پرستارانی که خطای دارویی خود را گزارش کرده بودند بیشتر از پرستارانی بود که خطای دارویی خود را گزارش نکرده بودند (۱۸). امیری و همکاران (۱۳۹۷) بیان کردند که هوش معنوی و عاطفی بالاتر به ارتقاء کیفیت مراقبت‌های پرستاری در پرستاران می‌انجامد (۱۵).

شاهرخی و همکاران بیان نمودند، هوش معنوی با میزان استرس ادراک شده ارتباط معنی‌داری دارد و نقش پیش‌بینی‌کنندگی هوش معنوی، یکی از راه‌کارهای مؤثر در کاهش سطح استرس معرفی کرد (۱۳). نتایج مطالعه زارع و همکاران (۱۳۹۶) بیانگر این بود که هوش معنوی با ابعاد فرسودگی شغلی، بین فقدان موفقیت فردی با تولید معنای شخصی رابطه معنی‌دار و معکوسی دیده شد (۳). با توجه به اهمیت فراوان هوش معنوی و تأثیر آن در ابعاد جسمی، روانی و اجتماعی کارکنان بهداشتی، گسترده بودن مطالعات انجام شده و نبود مطالعه مروری واحد

1. kantrovics

2. Denis

3. Walt

4. McEwen

5. Wong

6. Yang

حیطه‌های جسمی و روانی

در بررسی مطالعات، از بین ویژگی‌های جمعیت‌شناختی، بخش محل کار تنها عاملی که با مولفه سوم هوش معنوی در ارتباط بود که در مطالعه اکبری‌زاده (۲۰) و بافری (۲۸) به آن اشاره شد. مؤلفه سوم هوش معنوی یعنی شکیبایی به معنای استقامت و صبر در مقابل مشکلات و مصائب است. افراد دارای شکیبایی در مواجهه با استرس در طول زندگی، کنترل خود را از حفظ می‌کنند و در صورت امکان به روش سازگارانه‌ای به حل‌مسائل مربوط به آن موقعیت استرس‌زا می‌پردازند.

هوش معنوی بیانگر مجموعه‌ای از توانایی‌ها، ظرفیت‌ها و منابع معنوی می‌باشد که دستیابی به آن‌ها در زندگی شخصی و شغلی منجر به افزایش سازگاری، انطباق‌پذیری، توانایی حل مسئله مقابله با فشارها، یافتن معنا و هدف در رویدادهای زندگی، حفظ سلامت، آرامش درونی و بیرونی، پویایی و شادابی می‌شود. هوش معنوی سبب بهبود عملکرد روزانه و سلامت جسمی و روحی فرد شوند (۳-۱۲، ۲). در مطالعه اکبری‌زاده و همکاران (۱۳۸۸)، بین هوش معنوی با سخت‌رویی و سلامت عمومی و سلامت پرستاران ارتباط مثبت وجود داشت (۲۰). بنظر می‌رسد پرستاران ویژگی سخت‌کوشی، داشتن معنا و هدف در زندگی و نظام باورها و اعتقادات را از ضروریات کار خود می‌دانند که مشابه با بعضی از مشخصات هوش معنوی است. افراد با هوش معنوی بالا، نسبت به رویدادهای زندگی، احساس کنترل بیشتری می‌کنند و در برابر تنش‌ها مقاومت بیشتری دارند بنابراین از سلامت عمومی بیشتری برخوردارند.

در مطالعه رضایی و همکاران (۱۳۹۴) که جهت مقایسه هوش معنوی و خود انضباطی پرستاران انجام شد اگرچه تفاوت معنی‌داری بین پرستاران بخش‌های ویژه و عمومی از نظر هوش معنوی و خود انضباطی وجود نداشت. اما بدلیل ماهیت شغلی کادر درمان و استرس و خطرات موجود در حین کار، هوش معنوی و

یافته‌ها نشان داد از میان ۳۳ مطالعه، تعداد ۳۰ مطالعه در کشور ایران، یک مطالعه در کشورهای اندونزی و دو مطالعه در کشور مالزی انجام گرفت. از لحاظ نوع تحقیق، ۳۲ مطالعه به صورت توصیفی-تحلیلی (مقطعی) و یک مطالعه به صورت نیمه‌تجربی انجام شد. جامعه پژوهش در ۲۹ مطالعه پرستاران، ۳ مطالعه ماماها و یک مطالعه کارکنان مرکز فوریت‌های پزشکی بودند. در ۱۶ مطالعه از پرسشنامه هوش معنوی کینگ استفاده شد، ۳ مطالعه از پرسشنامه هوش معنوی ناصری و همکاران، ۳ مطالعه از پرسشنامه عبدالله‌زاده و همکاران، ۳ مطالعه از پرسشنامه سهرابی و همکاران، ۳ مطالعه از پرسشنامه SISRI-24، یک مطالعه از پرسشنامه هوش معنوی آقابابایی و همکاران، یک مطالعه از پرسشنامه هوش معنوی SQ-Scoring و همچنین یک مطالعه از پرسشنامه محقق‌ساخته جهت جمع‌آوری اطلاعات استفاده نمودند (جدول شماره ۱).

یافته‌ها نشان داد که هوش معنوی دارای پیامدهای جسمی و روانی نظیر؛ سلامت عمومی، سلامت روان، سخت‌رویی، خود انضباطی، کیفیت زندگی، تاب‌آوری، عملکرد انطباقی، بهزیستی روانشناختی، شادکامی، واکنش‌های هیجانی در کارکنان نظام سلامت می‌باشد و همچنین پیامدهای سازمانی هوش معنوی ارایه‌دهندگان خدمات سلامت شامل؛ رضایت شغلی، فرسودگی شغلی، حساسیت اخلاقی، مسئولیت‌پذیری، شایستگی بالینی، رفتار اخلاقی، رعایت کدهای اخلاقی، حمایت از بیمار، نگرش به حقوق بیمار، بهبود عملکرد و کیفیت مراقبت پرستاری، خودکارآمدی می‌باشد.

بحث

این مطالعه با هدف بررسی هوش معنوی در ارائه‌دهندگان خدمات سلامت مورد ارزیابی قرار گرفت. یافته‌ها نشان داد که هوش معنوی کارکنان نظام سلامت در شرایط جسمی و روانی و عملکرد حرفه‌ای آنان تاثیر می‌گذارد.

حیطه های سازمانی

یافته‌های مطالعات گل‌مکانی و همکاران (۱۳۹۴) حاکی از رابطه مثبت بین هوش معنوی و رضایت شغلی می‌باشد. در تبیین موضوع می‌توان بیان کرد هوش معنوی از طریق ارائه‌ی پشتوانه اعتقادی به افراد کمک می‌کند که با انرژی بیشتری به کار بپردازند و شرایط سخت کاری را با رضایت بیشتری بپذیرا می‌شوند (۴۳).

کارکنان سیستم بهداشتی و درمانی، تحت شرایطی مشغول به ارائه خدمت هستند که نیازهای مراقبتی بالا مددجویان، حجم کاری زیاد و استرس‌های محیطی در معرض فرسودگی شغلی قرار می‌گیرند. فرسودگی شغلی موجب کاهش عملکرد و بهره‌وری فرد در سازمان می‌شود. لذا هوش معنوی در جهت کاهش فرسودگی شغلی کمک شایانی خواهد کرد. به طوری که در مطالعه زارع (۱۳۹۷) ارتباط آماری معنی‌داری بین هوش معنوی و فرسودگی شغلی در ماما‌های شاغل در بیمارستان و مراکز بهداشتی درمانی دیده نشد اما بین ابعاد هوش معنوی و فرسودگی شغلی رابطه معنی‌داری دیده شد به طوری که عدم موفقیت فردی که یکی از ابعاد فرسودگی به شمار می‌رود با هوش معنوی رابطه‌ای معکوس و معنی‌داری داشت (۳۳). مطالعه غلامعلی (۱۳۹۵) نیز هم جهت با این مطالعه می‌باشد. یافته‌های حاصل از مطالعه نشان داد که ارتباط منفی و معنی‌داری بین هوش معنوی و هوش هیجانی و سخت‌کوشی با فرسودگی شغلی وجود دارد. براساس یافته‌ها می‌توان گفت که این سه عامل روان‌شناختی از جمله هوش معنوی می‌تواند در جلوگیری از فرسودگی شغلی نقش زیادی ایفا کند (۳). در مطالعه انجام‌شده در کشور اندونزی که از نظر مذهبی با فرهنگ کشور ایران تناسب دارد نیز بین هوش معنوی و فرسودگی شغلی رابطه مثبت و معنی‌داری برقرار است. بدین معنا که با ارتقا هوش معنوی می‌توان از فرسودگی شغلی پرستاران جلوگیری کرد (۴۶).

براساس مطالعه مطهری و همکاران (۱۳۹۳) ارتباط معنی‌دار بین هوش معنوی و حساسیت اخلاقی وجود

خودتنظیمی می‌تواند موجب بهبود صلاحیت بالینی و ارتقا کیفیت مراقبت از بیماران گردد (۲۱).

در مطالعه نوری و همکاران (۱۳۹۶) به رابطه بین هوش معنوی و افزایش کیفیت زندگی اشاره شد در تبیین موضوع می‌توان اشاره کرد که کادر درمان با هوش معنوی بالاتر، به علت شناخت خود و دیگران، مهارت تعیین هدف و چرایی حضور خود در بیمارستان، میزان بالایی از ارزش‌هایی مانند مسئولیت‌پذیری، دلسوزی و مدیریت هیجان‌ها را به نمایش می‌گذارند. بنابراین می‌توان انتظار داشت گزارش بالایی از کیفیت زندگی داشته باشند (۲۶).

در مطالعه قشقایی‌زاده (۱۳۹۶) بین هوش معنوی و تاب‌آوری (۳۸) و مطالعه نیک‌منش (۱۳۹۲) بین هوش معنوی و عملکرد انطباقی (۲۵) رابطه مثبت وجود دارد که در تبیین این موضوع می‌توان بیان کرد که افراد با هوش معنوی بالا قادر می‌باشند بخشی از فعالیت‌های روزانه خود را به اعمال معنوی اختصاص داده و توانایی افراد را در تسلط بر خود و محیط افزایش می‌دهد.

در مطالعه ستوده (۱۳۹۶) بین هوش معنوی و بهزیستی روانشناختی که در تبیین این موضوع می‌توان بیان کرد که هوش معنوی افراد را مجهز به باور، ایمان، معنا، ارزش و رفتارهایی می‌کند که هرکدام می‌توانند از آسیب‌پذیری افراد در برابر رویدادهای آسیب‌زای زندگی که تهدیدکننده بهزیستی روانشناختی هست بکاهد (۲۷). باقری (۱۳۹۵) در پژوهش خود اظهار داشت، ارتقا هوش معنوی موجب شادکامی بیشتری در زندگی می‌شود. با توجه به این که کارکنان بهداشتی در محیط کار خود با حوادث مهمی از جمله مرگ و تولد و بیماری با وضعیت نامناسب مواجه هستند از این رو داشتن روحیه شاد و شادکامی از مولفه‌های بسیار مهمی است که می‌تواند بر کارایی و اثربخشی آن‌ها در سازمان تأثیر بگذارد. برطبق این مطالعه می‌توان گفت کارمندان شادکام، خلاق و مفید هستند و توانایی گرفتن تصمیمات خوب را دارند).

درد (۲۳) در تبیین این موضوع می‌توان گفت ارتقای باورهای مذهبی موجب بهبود وضعیت حساسیت اخلاقی پرستاران می‌شود و به گونه‌ای که هوش معنوی، نقشی مهم در افزایش کیفیت مراقبت مؤثر بر بیماران ایفا می‌کند.

بر اساس مطالعه باقری و همکاران (۱۳۹۵) ارتباط معنی‌داری بین هوش معنوی و کدهای اخلاقی وجود داشت بنظر می‌رسد تقویت کردن باورهای دینی پرستاران و برگزاری کارگاه در زمینه معنویت به تقویت هوش معنوی و اثرگذاری متقابل آن بر رعایت کدهای اخلاق حرفه‌ای کمک شایانی کرد (۳۶).

یافته‌های مطالعات عاشوری و همکاران (۳۵) حاکی از رابطه مثبت بین هوش معنوی و رفتار اخلاقی می‌باشد. در تبیین موضوع می‌توان بیان کرد هوش معنوی منجر به هدفدار شدن و معنادار شدن زندگی او می‌شود و چنین افرادی معتقدند که یک نیروی ماورایی همیشه ناظر بر اعمال و رفتار آنها می‌باشد لذا بیشتر از خود رفتارهای اخلاقی نشان می‌دهند. طبق مطالعه شاهرخی و همکاران (۱۳۹۶) رابطه بین هوش معنوی و استرس ادراک شده به صورت منفی و معنی‌داری گزارش شد. به گونه‌ای که با افزایش هوش معنوی، کاهش میزان استرس ادراک شده در کارکنان را به دنبال خواهد داشت. با عنایت بر اینکه افراد شاغل در سیستم‌های بهداشتی و درمانی با تناسب نوع حرفه خود با استرس و تنش‌های بسیاری روبرو می‌شوند، لذا حفظ و بهبود سلامت روان و کنترل هیجاناتی مانند؛ استرس و اضطراب نقش سازنده‌ای در بهبود عملکرد آنها دارد (۱۳). در ادامه می‌توان گفت یافته‌های به دست آمده از دو مطالعه قلعه‌ای (۱۳۹۴)، محمودی‌راد (۱۳۹۳) و خاوری (۱۳۹۲) نیز مطالب فوق را تایید می‌کند (۲۹، ۳۴). مطالعه رضایی و همکاران (۱۳۹۴) حاکی از ارتباط بین هوش معنوی و خودکارآمدی در بین ماماها می‌باشد. بالابودن هوش معنوی در فرد باعث می‌شود تا شخص با نگاه مثبتی که نسبت به خودش به واسطه هوش معنوی پیدا می‌کند، بتواند در حین انجام کار نیز مهارت‌های خود را به خوبی به کار بگیرد (۴۲).

در زمینه تاثیر هوش معنوی بر شایستگی بالینی پرستاران نتایج مطالعه توصیفی مقطعی کریمی و همکاران (۲۰۱۵) نشان داد که بین هوش معنوی و شایستگی حرفه‌ای

درد (۲۳) در تبیین این موضوع می‌توان گفت ارتقای باورهای مذهبی موجب بهبود وضعیت حساسیت اخلاقی پرستاران می‌شود و به گونه‌ای که هوش معنوی، نقشی مهم در افزایش کیفیت مراقبت مؤثر بر بیماران ایفا می‌کند.

بر اساس مطالعه باقری و همکاران (۱۳۹۵) ارتباط معنی‌داری بین هوش معنوی و کدهای اخلاقی وجود داشت بنظر می‌رسد تقویت کردن باورهای دینی پرستاران و برگزاری کارگاه در زمینه معنویت به تقویت هوش معنوی و اثرگذاری متقابل آن بر رعایت کدهای اخلاق حرفه‌ای کمک شایانی کرد (۳۶).

یافته‌های مطالعه محمودی (۳۹) و دریکوند (۱۸) نشان داد که هوش معنوی می‌تواند حمایت از حقوق بیمار را افزایش دهد هرچه پرستاران بیشتر پایبند ارزش‌ها معنوی خود باشند بیشتر در حق بیماران صداقت و درستی نشان خواهند داد. پرستاران از یکسو علائق و منفعت‌طلبی‌های خودخواهانه فردی را مهار می‌کنند و باورهای دینی را به اعضای خود می‌آموزند و از سوی دیگر در روابط با بیماران احساس همبستگی نموده و اصول مذهبی را سرلوحه شغل خود قرار می‌دهند (۴۵).

بر اساس نتایج حاصل از مطالعه مرشد و همکاران (۱۳۹۵) هوش معنوی به صورت مستقیم توانایی پیش‌بینی مسئولیت‌پذیری در پرستاران را دارد (۲۴). کارکنان بهداشتی از جمله حرفه پرستاری از جمله مشاغلی هستند که با فرد با مسئول حفظ جان بیماران می‌باشد لذا هرگونه کم‌کاری و قبول نکردن مسئولیت هزینه جانی و مالی بسیاری به دنبال دارد. لذا می‌توان با ارتقا هوش معنوی که با برگزاری کارگاه‌های آموزشی حاصل می‌شود، سبب افزایش مسئولیت‌پذیری در کارکنان شده و از وارد آمدن چنین خساراتی پیشگیری کرد.

طبق مطالعه کریمی (۱۳۹۰) رابطه مثبت و معنی‌داری بین هوش معنوی و ابعاد صلاحیت‌بالینی پرستاران از سه دیدگاه (خودارزیابی پرستاران، ارزیابی سرپرستار و مجموع نظرات) گزارش شد. بدین معنا که افراد دارای

اصلاحات لازم در کوریکولوم‌های درسی دانشجویان علوم پزشکی صورت گیرد. همچنین در مراکز بهداشتی و درمانی نیز بستر مناسبی در زمینه تقویت هوش معنوی فراهم گردد. برگزاری دوره‌های آموزشی جهت مدیران و کارکنان در راستای هوش معنوی و ابعاد آن، نیز تأکید گردد. در نهایت پیشنهاد می‌شود با کمبود تحقیقات کمی و کیفی در اعضای تیم درمان و مراقبت‌های بهداشتی، مطالعات جهت بررسی میزان هوش معنوی در پزشکان، کارکنان اتاق عمل، کارکنان بخش آزمایشگاه و کارکنان طراحی و اجرا شود.

پرستاران رابطه مثبت و معنی‌داری برقرار است (۴۷). از نظر رفتارهای مدیریتی نیز مطالعه Kaur و همکاران (۲۰۱۵) نشان داد که هوش معنوی با ادراک و مدیریت احساسات (رفتارهای مدیریتی پرستاران) رابطه مثبت و معنی‌داری دارد. بدین معنا افراد با هوش معنوی بالا درک بیشتر و توانایی مدیریت احساسات خود را دارند (۴۸).

نتیجه‌گیری

یافته‌ها نشان داد هوش معنوی بر حیطه‌های فردی و روانی و سازمانی آرایه‌دهندگان خدمات سلامت تأثیر می‌گذارد. لذا پیشنهاد می‌شود جهت ارتقای هوش معنوی در کارکنان نظام سلامت، تغییرات و

جدول شماره ۱: مطالعات جستجو شده						
نویسنده	سال	مکان	عنوان	نوع مطالعه، روش نمونه گیری	ابزار پژوهش	یافته‌ها
اکبری زاده و همکاران (۲۰)	۱۳۸۸	ایران	ارتباط بین هوش-معنوی، سرسختی و سلامت عمومی در بین پرستاران	توصیفی-مقطعی تصادفی-طبقه ای	پرسشنامه های هوش معنوی، ناصری و همکاران، سرسختی و سلامت عمومی و مشخصات جمعیت شناختی	بین هوش معنوی و سرسختی ($p < 0.005$)، هوش معنوی و سلامت عمومی ($p < 0.005$) و سرسختی و سلامت عمومی ($p < 0.001$) مثبت و معنی داری دیده شد. در نتیجه با ارتقاء هوش معنوی و تقویت ویژگی شخصیتی سخت‌روی کمک شایانی به افزایش سلامت عمومی پرستاران می‌کند.
رضایی و همکاران (۲۱)	۱۳۹۴	ایران	مقایسه هوش معنوی و خود انضباطی پرستاران زن و مرد در بخش های ویژه و عمومی بیمارستان‌های شهر تهران	توصیفی مقایسه ای تصادفی-خوشه ای	پرسشنامه هوش معنوی، عبدالله‌زاده و همکاران، پرسشنامه خود انضباطی	نتایج حاصل از مطالعه حاکی از آن بود تفاوت معنی‌داری بین پرستاران بخش‌های ویژه و عمومی از نظر هوش معنوی و خود انضباطی وجود نداشت ($p < 0.05$). همچنین دو گروه مرد و زن از نظر هوش معنوی تفاوت معنی‌داری مشاهده نشد ($p < 0.05$). با این حال در دو گروه مرد و زن پرستار، از نظر متغیرهای خود انضباطی تفاوت معنی‌داری وجود داشت و زنان از خود انضباطی بالاتری برخوردار بودند.
علوی و همکاران (۲۲)	۱۳۹۵	ایران	رابطه فعالیت ورزشی با سلامت اجتماعی و هوش معنوی پرستاران	توصیفی-تحلیلی	پرسشنامه هوش معنوی King، Keyes، پرسشنامه اطلاعات دموگرافیک	مشارکت‌کنندگان در مطالعه براساس میزان فعالیت بدنی در دو گروه فعال (۳۴ نفر) و غیرفعال (۵۲ نفر) قرار گرفتند. میانگین سن پرستاران فعال ۲۵/۷ و پرستاران غیرفعال ۲۵/۹ گزارش شد. در زیر مقیاس‌های هوش معنوی، میانگین نمره حالت بسط در گروه فعال بالاتر از گروه غیرفعال بود ($P < 0.01$). اما در زیر مقیاس‌های تفکر وجودی انتقادی، تولید معنای شخصی، آگاهی متعالی و نمره کلی هوش معنوی تفاوت معنی‌داری در هر دو گروه مشاهده نشد.
مظه‌ری و همکاران (۲۳)	۱۳۹۳	ایران	بررسی رابطه هوش-معنوی با میزان حساسیت اخلاقی پرستاران شاغل در بیمارستان نمازی شیراز	توصیفی-تحلیلی سرشماری	پرسشنامه هوش معنوی-SQ، Scoring و حساسیت اخلاقی پرستاران در تصمیم‌گیری	با استفاده از تجزیه و تحلیل داده‌ها هوش معنوی با احتمال ۹۵ درصد با حساسیت اخلاقی پرستاران رابطه معنی‌داری را نشان می‌دهد.
مرشد و همکاران (۲۴)	۱۳۹۵	ایران	پیش‌بینی مسئولیت پذیری براساس هوش-معنوی در پرستاران	توصیفی-مقطعی نمونه‌گیری در دسترس	پرسشنامه خودسنجی هوش معنوی کینگ-مقیاس مسئولیت‌پذیری- پرسشنامه روانشناختی کالیفرنیا (CPI)	نتایج حاصل از مطالعه بیانگر آن بود که هوش معنوی به صورت مستقیم، توانایی پیش‌بینی مسئولیت‌پذیری در پرستاران را دارد.
نیک منش و همکاران (۲۵)	۱۳۹۲	ایران	نقش خودکارآمدی و هوش معنوی در تاب آوری پرستاران مراکز آموزشی-درمانی شهرستان زاهدان	توصیفی-همبستگی طبقه ای-تصادفی	پرسشنامه های تاب آوری کاتر و دیویدسون، هوش معنوی کینگ، خود کارآمدی شرر و مادوکس	با کمک یافته‌های حاصل از مطالعه خود کارآمدی ($p < 0.001$)، تاب آوری ($r = 0.59$) و هوش معنوی پرستاران ($r = 0.50$; $p < 0.001$) با تاب آوری ارتباط مستقیم و معنی‌داری نشان دادند. نتایج حاصل از رگرسیون نشان داد که در گام اول خود کارآمدی (۰/۳۵) و در گام بعدی خودکارآمدی و هوش معنوی روی هم (۰/۴۶) پیش‌بینی کننده مثبت تاب آور می‌توان یاد کرد.
نوری و همکاران (۲۶)	۱۳۹۶	ایران	رابطه بین کیفیت زندگی و با هوش معنوی و مولفه های آن در پرستاران شاغل در بیمارستان اهواز	توصیفی-همبستگی سرشماری	پرسشنامه هوش معنوی کینگ، کیفیت زندگی سازمان بهداشت جهانی (فرم کوتاه)	یافته‌ها نشان داد که بین هوش معنوی و مؤلفه‌های آن (معناسازی شخصی، آگاهی متعالی، تفکر وجودی انتقادی) با کیفیت زندگی رابطه مثبت و معناداری برقرار می‌باشد.
سوده و همکاران (۲۷)	۱۳۹۳	ایران	رابطه بین هوش معنوی و میزان ادراک با بهزیستی روان‌شناختی پرستاران	توصیفی-همبستگی نمونه‌گیری در دسترس	پرسشنامه هوش معنوی King، مقیاس هوش اخلاقی Lennick & Kiel و مقیاس بهزیستی روان شناختی Ryff	یافته‌های حاصل از مطالعه بیان‌کننده رابطه مثبت و معنی‌دار بین هوش معنوی و هوش اخلاقی با بهزیستی روان‌شناختی می‌باشند ($p < 0.01$). با تحلیل نتایج حاصل از رگرسیون نشان داده شد که هوش معنوی و هوش اخلاقی می‌توانند ۲۶ درصد از واریانس بهزیستی روان‌شناختی را به طور معنی‌داری پیش‌بینی کنند ($p < 0.01$).
شاهری و همکاران (۲۸)	۱۳۹۶	ایران	ارتباط استرس درک شده و هوش معنوی در پرستاران بخش‌های مراقبت ویژه	توصیفی-تحلیلی غیرتصادفی سهمیه ای	اطلاعات جمعیت شناختی، هوش معنوی کینگ و استرس ادراک‌شده کوهن	جامعه آماری شامل ۱۳ مرد و ۱۰۲ زن بود. میانگین نمره استرس ادراک‌شده $5/96 \pm 25/7$ و میانگین نمره هوش معنوی $14/35 \pm 5/78$ می‌باشد که می‌توان آن را در سطح متوسط دانست. رابطه بین هوش معنوی و زیرمقیاس‌های آن با استرس ادراک‌شده به صورت معکوس و معنی‌دار ذکر شد ($p = 0.009$) و $r = 0.243$.

نویسنده	سال	مکان	عنوان	نوع مطالعه، روش نمونه گیری	ابزار پژوهش	یافته‌ها
بافری و همکاران (۲۸)	۱۳۹۰	ایران	رابطه بین هوش معنوی و شادکامی و متغیرهای دموگرافیک در پرستاران بیمارستان فاطمه الزهرا و بنت‌الهدی شهرستان بوشهر	مقطعی-توصیفی-تحلیلی طبقه‌ای-تصادفی	پرسشنامه مرزمنوی ناصری، شادکامی اکسفورد و مشخصات دموگرافیک	نتایج حاصل از مطالعه نشان دادند که بین سه متغیر هوش معنوی و شادکامی یعنی خودآگاهی متعالی ($p < 0.001$) و تجربیات معنوی ($p < 0.000$) و شکیبایی ($p < 0.002$) و همچنین با نمره کل هوش معنوی و شادکامی پرستاران ($p < 0.000$) رابطه خطی معنی‌داری دیده شد. از بین مشخصات دموگرافیک مثل؛ سن، جنسیت، وضعیت تاهل، سال‌های خدمت در شغل پرستاری، نوع مدرک تحصیلی تنها بخش محل کار با مولفه سوم هوش معنوی ($p < 0.003$) و شادکامی ($p < 0.008$) رابطه معنی‌داری را نشان داد.
خاوری و همکاران (۲۹)	۱۳۹۲	ایران	تعیین ارتباط بین هوش معنوی با واکنش‌های هیجانی پرستاران شاغل در بیمارستان‌های دانشگاه تهران	توصیفی-همبستگی نمونه‌گیری در دسترس	اطلاعات دموگرافیک، هوش معنوی آقا بابایی و همکاران و هوش هیجانی	یافته‌های حاصل از مطالعه نشان دادند که بین هوش معنوی و هر سه مولفه واکنش هیجانی یعنی اضطراب، افسردگی و استرس ارتباط معنی‌داری وجود داشت.
کریمی و همکاران (۳۰)	۱۳۹۰	ایران	رابطه هوش معنوی و صلاحیت بالینی پرستاران	توصیفی-همبستگی چند مرحله‌ای	پرسشنامه اطلاعات دموگرافیک، پرسشنامه هوش معنوی سهرابی و همکاران و صلاحیت بالینی	نتایج حاصل از مطالعه نشان دادند که ۵۳/۳ درصد پرستاران نمره هوش معنوی بیشتر از میانگین و ۴۶/۷ درصد نمره کمتر از میانگین بود. میزان صلاحیت بالینی بیشتر پرستاران ۵۳/۸ درصد با توجه به خودارزیابی در محدوده خوب؛ ۴۸/۲ درصد طبق ارزیابی سرپرستاران در محدوده متوسط و در کل ۵۳/۳ درصد نظر پرستار و سرپرستار در سطح متوسط قرار داشتند. آزمون همبستگی پیرسون نشان داد که بین هوش معنوی پرستاران و صلاحیت بالینی آن‌ها همبستگی معنادار و مثبت وجود دارد.
سبزه‌یان‌پور و همکاران (۳۱)	۱۳۹۷	ایران	بررسی تأثیر هوش معنوی بر کیفیت مراقبت پرستاری بیمارستان‌های آموزشی و درمانی شهرستان همدان	توصیفی-همبستگی تصادفی طبقه‌ای	پرسشنامه هوش معنوی کینگ پرسشنامه کیفیت مراقبت پرستاری (QUALPAC)	اکثر شرکت کنندگان ۴۰-۳۱ ساله بودند. میانگین و انحراف معیار ابعاد هوش معنوی شامل آگاهی متعالی (61.06 ± 25.49)، ایجاد معنای شخصی (18.25 ± 4.51) و تفکر انتقادی (25.22 ± 6.15) و توسعه موقعیت هوشیاری (18.1 ± 4.7) بود. آگاهی متعالی، ایجاد معنای شخصی و توسعه موقعیت هوشیاری رابطه معناداری بر کیفیت مراقبت پرستاری نداشت. رابطه بین هوش معنوی و بعد روانی-اجتماعی و ارتباطی کیفیت مراقبت پرستاری معنی‌دار دیده شد با این وجود هوش معنوی با بعد جسمی کیفیت مراقبت پرستاری ارتباط مستقیم و معناداری داشت.
خالق‌خواه و همکاران (۳۲)	۱۳۹۳	ایران	رابطه بین هوش عاطفی و هوش معنوی با مدیریت استعداد پرستاران	توصیفی-همبستگی تصادفی سیستماتیک	پرسشنامه هوش معنوی SISRI-24، پرسشنامه هوش هیجانی شیرینگ و پرسشنامه مدیریت استعداد	براساس یافته‌ها رابطه مثبت بین مؤلفه‌های هوش عاطفی و هوش معنوی با مدیریت استعداد پرستاران دیده شد. تحلیل نتایج نشان داد که آگاهی، آگاهی متعالی، خودانگیزی، مهارت‌های اجتماعی و توسعه حالت هوشیاری از طریق مدیریت خود بر مدیریت استعداد پرستاران اثر غیرمستقیم می‌گذارد ولی مدیریت خود بر مدیریت استعداد اثر مستقیم اعمال می‌کند. با استفاده از نتایج به دست آمده از این پژوهش می‌توان گفت ارتقا هوش عاطفی و هوش معنوی در مدیریت استعداد پرستاران موثر می‌باشد.
غلامعلی و همکاران (۳۳)	۱۳۹۵	ایران	فروودگی شغلی پرستاران: نقش هوش هیجانی، هوش معنوی و سخت‌کوشی	همبستگی تصادفی	پرسشنامه فروودگی ماسلاچ، هوش هیجانی EIS-41 معنوی SISRI-24	نتایج حاصل از مطالعه نشان داد که ارتباط منفی و معنی‌داری بین هوش معنوی و هوش هیجانی و سخت‌کوشی با فروودگی شغلی وجود دارد.
قلعه‌ایی و همکاران (۳۴)	۱۳۹۴	ایران	رابطه بین هوش معنوی با سلامت روان و استرس شغلی در پرستاران بیمارستان امام خمینی (ره) شهرستان مهاباد	توصیفی-تحلیلی تصادفی ساده	پرسشنامه هوش معنوی، سلامت روان و استرس شغلی	نتایج حاصل از مطالعه حاکی از ارتباط مستقیم و معنی‌دار بین هوش معنوی با سلامت روان ($P = 0.001$)، هوش معنوی با استرس شغلی ($P = 0.001$) و سلامت روان با استرس شغلی ($P = 0.001$) برقرار بود.
عاشوری و همکاران (۳۵)	۱۳۹۴	ایران	بررسی همسویی رفتار شهروندی سازمانی، رضایت شغلی و هوش معنوی با رفتار اخلاقی پرستاران	مقطعی-تحلیلی دصادفی	پرسشنامه‌های رفتار شهروندی سازمانی، رضایت شغلی، هوش معنوی عبدالله زاده و همکاران و رفتار اخلاقی	نتایج حاصل از مطالعه نشان دادند که رابطه‌ای مثبت و معنی‌دار بین رفتار شهروندی سازمانی، رضایت شغلی و هوش معنوی با رفتار اخلاقی پرستاران وجود داشت. در نهایت می‌توان اظهار داشت.

نویسنده	سال	مکان	عنوان	نوع مطالعه، روش نمونه گیری	ابزار پژوهش	یافته‌ها
باقری و همکاران (۳۶)	۱۳۹۵	ایران	بررسی میزان هوش- معنوی بر مبنای میزان رعایت کدهای اخلاق حرفه ای و ارتباط آن دو در میان پرستاران شاغل در بیمارستان شهید صدوقی یزد ۱۳۹۵	توصیفی-همبستگی تصادفی طبقه‌ای	پرسشنامه اخلاق حرفه‌ای و هوش معنوی کینگ	نمره کلی هوش معنوی در سطح مطلوب، نمره کلی رعایت کدهای اخلاق حرفه‌ای در سطح متوسط بود. ارتباط معناداری بین هوش معنوی و رعایت کدهای اخلاق حرفه‌ای وجود داشت.
دریکوند و همکاران (۱۸)	۱۳۹۶	ایران	بررسی ارتباط هوش معنوی و میزان حمایت پرستاران از بیماران در بیمارستان های آموزشی شهر خرم آباد در سال ۱۳۹۶	توصیفی تحلیلی- همبستگی، تصادفی طبقه‌ای	پرسشنامه‌ی حمایت حفاظتی هنکس، هوش معنوی کینگ	نتایج حاصل از این مطالعه بیانگر این بودند که میانگین نمره ی هوش معنوی پرستاران ۱۱۱/۱۹±۸۰/۸۸ و میانگین نمره ی حمایت پرستاران از بیماران ۱۴۱±۱۵۵/۷۳ بود. رابطه معناداری بین نمره ی هوش معنوی و حمایت و مؤلفه‌های آن توسط ضریب همبستگی پیرسون نشان داده شد. هوش معنوی و حمایت از بیمار، رابطه‌ای مثبت و معنی دار دیده شد.
محمودی راد و همکاران (۳۷)	۱۳۹۳	ایران	تاثیر آموزش هوش معنوی بر استرس شغلی پرستاران	پژوهش نیمه تجربی تصادفی	پرسشنامه استرس شغلی پرستاری NNS و مشخصات دموگرافیک	نتایج حاصل از مطالعه نشان داد که دو گروه عمدتاً همسان بودند و آزمون تی مستقل نشان داد که مقایسه میانگین نمره کل استرس شغلی پرستاران قبل از مداخله در دو گروه تفاوت آماری معناداری دیده نشد. میانگین نمره استرس شغلی در گروه آزمون ۹ به طور معنی داری بعد از آموزش کاهش یافت. آزمون آتالیز واریانس درون گروهی نشان داد در پرستاران گروه شاهد از نظر آماری تفاوت معناداری در میانگین نمره استرس شغلی قبل و بعد از آموزش و در مرحله پیگیری دیده نشد. از نتایج این مطالعه حاکی از آن بود که هوش معنوی سبب کاهش استرس شغلی می‌شود.
قشقای زاده و همکاران (۳۸)	۱۳۹۶	ایران	پیش‌بینی عملکرد انطباقی پرستاران براساس ابعاد سرمایه روان شناختی و هوش- معنوی (مطالعه موردی بیمارستان شهیدزاده بهبهان)	توصیفی همبستگی، تصادفی ساده	پرسشنامه استاندارد عملکرد انطباقی چابائیر-وارن، الکرمی و واندنبرگ، پرسشنامه سرمایه روانشناختی لوتانز و پرسشنامه هوش معنوی سهرابی و ناصری	نتایج مطالعه رابطه مثبت معناداری بین سرمایه روانشناختی و هوش معنوی با عملکرد انطباقی نشان داد. با بررسی مؤلفه‌های سرمایه روانشناختی که شامل تاب‌آوری و خودکارآمدی از بین مؤلفه‌های هوش معنوی که شامل خودآگاهی متعالی، شکیبایی و تجارب معنوی توانایی پیش‌بینی عملکرد انطباقی پرستاران را داشتند. به گونه‌ای که با افزایش سرمایه روانشناختی و هوش معنوی پرستاران، عملکرد انطباقی آنان بهبودی چشمگیری داشت.
محمودی و همکاران (۳۹)	۱۳۹۵	ایران	بررسی ارتباط همدلی و هوش معنوی با نگرش پرستاران نسبت به رعایت حقوق بیماران: نقش میانجی مسئولیت پذیری اجتماعی	توصیفی- مقطعی نمونه گیری خوشه ای	پرسشنامه‌های همدلی جفرسون، مسئولیت‌پذیری اجتماعی سالکوسکیس، هوش معنوی کینگ و مقیاس حقوق بیماران هوشمند و همکاران	نتایج مطالعه حاکی از آن بود که اثر مستقیم متغیر همدلی ($r=0.05$, $P=0.04$)، هوش معنوی ($r=-0.01$, $p=0.01$) و مسئولیت‌پذیری اجتماعی ($r=0.19$, $p=0.001$) بر نگرش پرستاران نسبت به رعایت حقوق بیماران معنادار بود. تاثیر غیرمستقیم همدلی و هوش معنوی با مسئولیت‌پذیری اجتماعی معنادار بود.
کریمی و همکاران (۴۰)	۱۳۹۰	ایران	رابطه هوش معنوی و صلاحیت بالینی پرستاران	توصیفی- همبستگی نمونه‌گیری چند مرحله ای	پرسشنامه اطلاعات دموگرافیک، پرسشنامه هوش معنوی سهرابی و همکاران و صلاحیت بالینی همکاران	در یافته‌های به دست آمده از مطالعه دیده شد ۵۳/۳ درصد پرستاران نمره هوش معنوی بیشتر از میانگین و ۴۶/۷ درصد نمره کمتر از میانگین کسب نمودند. صلاحیت بالینی بیشتر پرستاران، ۵۲/۸ درصد با عنایت به خودارزیابی در محدوده خوب نشان داده شد. با توجه به نتایج این مطالعه می‌توان دریافت که بین هوش معنوی با صلاحیت بالینی پرستاران رابطه مثبت و معنی‌داری برقرار است.
امیری و همکاران (۱۵)	۱۳۹۷	ایران	بررسی ارتباط هوش معنوی و عاطفی با کیفیت مراقبت پرستاران در شاغل مرکز آموزشی-درمانی آیت الله طالقانی شهر کرمانشاه در سال ۱۳۹۷	توصیفی- همبستگی، نمونه گیری در دسترس	پرسشنامه های هوش معنوی King، هوش عاطفی Petrides & Furnham و سنجش کیفیت مراقبت پرستار QUALPAC Quality patient care scale	یافته‌های حاصل از مطالعه رابطه معکوس و معناداری بین کیفیت مراقبت پرستاری با مؤلفه‌های هوش معنوی از جمله معناسازی شخصی و آگاهی متعالی و مؤلفه‌های هوش هیجانی که شامل درک عواطف و احساس‌های خود و دیگران و خوش‌بینی و نگرش مثبت می‌باشد، گزارش کرد. همچنین در تحلیل به دست آمده از رگرسیون چندگانه گویای تغییرات مربوط به کیفیت مراقبت پرستاری که ناشی از مؤلفه‌های هوش معنوی ۱/۷ و ۱/۷-هوش معنوی و هوش عاطفی ۰/۳۲ بود. در انتها می‌توان یادآور شد ارتقا هوش معنوی و عاطفی سبب بهبود کیفیت مراقبت‌های پرستاری می‌شود.

نویسنده	سال	مکان	عنوان	نوع مطالعه، روش نمونه گیری	ابزار پژوهش	یافته‌ها
میری و همکاران (۴۱)	۱۳۹۴	ایران	ارتباط هوش معنوی پرستاران با کیفیت مراقبت پرستاری از دید پرستاران و بیماران	توصیفی، نمونه گیری در دسترس	پرسشنامه هوش معنوی بدیع، کیفیت مراقبت پرستاری کیوآلیاک	براساس یافته‌ها میانگین نمره هوش معنوی پرستاران $10.16 \pm$ و 11.72 و میانگین نمره کیفیت مراقبت پرستاری از دیدگاه خودشان $10.40 \pm$ ، $11.74 \pm$ ، همچنین نمره کیفیت مراقبت از دیدگاه بیماران $10.20 \pm$ ، $12.11 \pm$ گزارش شد. رابطه مثبت و معنی‌داری بین هوش معنوی و کیفیت مراقبت‌های پرستاری دیده شد. در حالی که بین مشخصات دموگرافیک و کیفیت مراقبت پرستاری معنی‌دار نشده بود.
رضایی و همکاران (۴۲)	۱۳۹۴	ایران	بررسی ارتباط هوش معنوی با خودکارآمدی عملکرد بالینی ماماها شاغل در زایشگاه‌ها و مراکز بهداشتی درمانی شهر مشهد در سال ۱۳۹۴	همبستگی، تصادفی-خوشه‌ای	پرسشنامه اطلاعات فردی، هوش معنوی بدیع و خودکارآمدی عملکرد بالینی چراغی	نتایج حاصل از مطالعه بیانگر هوش معنوی قوی (۵۶/۵ درصد) و خودکارآمدی عملکرد بالینی را در سطح بالایی (۹۵/۵ درصد) گزارش شد. شواهد حاکی از آن بود بین هوش معنوی و خودکارآمدی عملکرد بالینی ماماها ارتباط مستقیم معنی‌داری دیده شد ($r=0.4$, $p=0.0001$).
گل مکانی و همکاران (۴۳)	۱۳۹۴	ایران	بررسی ارتباط هوش معنوی و رضایت شغلی ماماها شاغل در بیمارستان و مراکز بهداشتی درمانی شهر مشهد	توصیفی همبستگی، تصادفی-خوشه‌ای	پرسشنامه ی هوش معنوی بدیع و رضایت‌شغلی مینه سوتا	براساس مطالعه میانگین نمره ی هوش معنوی ماماها 15.74 ± 1.72 و میانگین نمره ی رضایت شغلی ماماها 10.94 ± 1.54 گزارش شد. با توجه به یافته‌های حاصل از مطالعه می‌توان گفت بین هوش معنوی با رضایت شغلی ارتباط خطی مستقیم و معنی‌داری برقرار می‌باشد.
زارع و همکاران (۳)	۱۳۹۷	ایران	بررسی رابطه فرسودگی شغلی و هوش معنوی در ماماها شاغل در بیمارستان مبینی و مراکز بهداشتی- درمانی شهر سبزوار	مقطعی، سرشماری	پرسشنامه اطلاعات دموگرافیک، مقیاس فرسودگی مسلش، هوش معنوی کینگ	میانگین نمره فرسودگی شغلی در کلیه ماماها شاغل در مراکز بهداشتی و بیمارستان 1.41 ± 0.74 و هوش معنوی 10.88 ± 0.73 گزارش شد. یافته‌های مطالعه ارتباط معناداری بین فرسودگی شغلی و هوش معنوی نشان نداد ($P=0.06$). اما بین ابعاد هوش معنوی و فرسودگی شغلی، فقدان موفقیت فردی با تولید معنای شخصی، رابطه معنی‌دار و معکوسی دیده شد.
صفرآبادی و همکاران (۴۴)	۱۳۹۴	ایران	بررسی ارتباط هوش معنوی و کیفیت عملکرد پرسنل مرکز فوریت‌های پزشکی شهرستان اراک در سال ۱۳۹۴ : یک مطالعه مقطعی- تحلیلی	مقطعی- تحلیلی، سرشماری	پرسشنامه‌ی هوش معنوی عبداللهزاده و همکاران و عملکرد شغلی پاترسون (JPQ)	براساس مطالعه میانگین نمره عملکرد کارکنان اورژانس 1.8 ± 0.5 و درصد و نمره میانگین هوش معنوی در شرکت کنندگان 11.6 ± 1.96 درصد گزارش شد. در ادامه می‌توان یادآوری کرد که با ارتقا هوش معنوی، موجب بهبود عملکرد کیفیت کارکنان اورژانس می‌شود.
Hadi Sunaryo et.al (۴۶)	2017	اندونزی	The Effect of Emotional and Spiritual Intelligence on Nurses' Burnout and Caring Behavior	مقطعی- تصادفی	پرسشنامه هوش معنوی و فرسودگی شغلی	نتایج حاصل از مطالعه نشان بین هوش معنوی و فرسودگی فرسودگی شغلی رابطه مثبت و معنی‌داری برقرار است. بدین معنا که با ارتقا هوش معنوی می‌توان از فرسودگی شغلی پرستاران جلوگیری کرد.
Hossein Karimi-Moonaghi et.al (۴۷)	2015	ایران	Relation between spiritual intelligence and clinical competency of nurses in Iran	توصیفی-مقطعی- تصادفی چند مرحله ایی	پرسشنامه هوش معنوی و شایستگی بالینی	یافته‌های حاصل از مطالعه نشان داد بین هوش معنوی و شایستگی شغلی پرستاران رابطه مثبت و معنی‌داری برقرار است.
Kaur et.al (۴۸)	2013	مالزی	Effect of spiritual intelligence, emotional intelligence, psychological ownership and burnout on caring behaviour of nurses: a cross-sectional study	مقطعی- تصادفی	پرسشنامه دموگرافیک- هوش معنوی کینگ- پرسشنامه فرسودگی مسلش- رفتارهای مراقبتی وو ^۷	نتایج حاصل از این مطالعه نشان داد میان هوش معنوی با فرسودگی شغلی و رفتارهای مراقبتی پرستاران رابطه معنی‌داری برقرار است. می‌توان گفت هرچه میزان هوش معنوی بالاتر باشد میزان فرسودگی شغلی کاهش و رفتارهای مراقبتی افزایش می‌یابد.
Kaur et.al (۴۹)	2015	مالزی	Impact of emotional intelligence and spiritual intelligence on the caring behavior of nurses: a dimension-level exploratory study among public hospitals	مقطعی- تصادفی	پرسشنامه جمعیت شناختی- هوش معنوی کینگ- رفتارهای مدیریتی پرستاران	یافته‌های حاصل از مطالعه بیانگر آن بود که هوش معنوی با ادراک و مدیریت احساسات (رفتارهای مدیریتی پرستاران) رابطه مثبت و معنی‌داری دارد. بدین معنا افراد با هوش معنوی بالا درک بیشتر و توانایی مدیریت احساسات خود را دارند.

References

1. Asadzadeh N, Mohajeran B, Ghaleei A, Divband A, Javadi P. The relationship between Spiritual intelligence and its Components with Job Performance: A case of Teachers of Aslanduz city. *Journal of School Psychology*. 2019;8(2):7-21.
2. Sedrpooshan N. The The relationship between spiritual intelligence and components of burnout in female teachers. *Occupational Medicine Quarterly Journal*. 2015;6(4):66-74.
3. Zare Z, Sharifzadeh M, Rastaghi S, Mazandarani M, Mehri A. Relationship between occupational burnout and spiritual intelligence among midwives working in Mobini Hospital and Health Care Centers in Sabzevar city. *jsums*. 2019; 26:2.
4. Tabarsa G, moeini M. the Relationship between Dimensions of Spiritual Intelligence and Reducing Job Burnout. *mdrsjrns*. 2015;4(4):109-35.
5. Tavan H, Tavan S, Ahmadi Z, Zandnia F. The Relationship between Intellectual Intelligence and Emotional Intelligence and some Demographic variables among Students of the Faculty of Nursing and Midwifery, Ilam University of Medical Sciences in 2014. *Golestan-University-of-Medical-Sciences*. 2015; 3(1):127-34.
6. Ardalan M, Sarchehani Z, Sarchehani M. The Relationship Of Teachers'spiritual Intelligence To Quality of Work Life and Maturity. 2014.
7. Asharlous V, Dadashi Ke. The Effect of Managers'spiritual Intelligence on The Performance of Public Organizations Employees. 2013.
8. Alijani, S. Emotional intelligence and spiritual intelligence and lifestyle among students, contemporary psychology. 2015; 10: 1082-1085.
9. Omid A, Haghani F, Erfan A. Emotional intelligence of medical students of Isfahan University of Medical Sciences and its relationship with spiritual intelligence, *J Isfahan University of Medical Sciences*. 2013.
10. Omid F, Bkhtiyarpor S. The Relationship between Spiritual Intelligence and Cognitive and Emotional Intelligence with Students' Marital Satisfaction, Chamran martyr of Ahwaz University.2016.
11. Rajaei A. Spiritual intelligence: Perspectives and challenges. 2010.
12. Zamaniyan Najaf Abadi F, Shahriyari Ahmad Abadi M. The Relationship between Moral Intelligence and Spiritual Intelligence with Job Satisfaction of Governmental Organization, Islamic Azad University of Shadegan Branch, Winter. 2016.
13. Shahrokhi A, Elikaei N, Yekefallah L, Barikani A. Relationship between spiritual intelligence and perceived stress among critical care nurses. *The Journal of Qazvin University of Medical Sciences*. 2018;22(3):40-49.
14. Emamverdi S, Andam R, Bagheri H. The role of spiritual intelligence and identity styles on work involvement of sports volunteers. *Research in Sport Management and Motor Behavior*. 2018 Dec 10;8(16):113-123.
15. Amiri Z, Amiri H. The Relationship between Spiritual and Emotional Intelligence and the Quality of Nursing Care in Nurses Working in Ayatollah Taleghani Hospital in Kermanshah in 2018. *Scientific Journal of Nursing, Midwifery and Paramedical Faculty*. 2019;5(1):82-93.
16. Khaledian M, Esmaeilpour E. Investigate the relationship between job satisfaction, professional ethics and conflict management among librarians of public libraries of Tehran city. *Knowledge and Information Management*. 2018;5(2):35-46.
17. Rezaei Ronaghi J, Paravar M, Rezaei M, Ebrahimi H. Relationship between burnout and social support in emergency medical personnel in Kashan city. *JKH*. 2016;11(4):63-72.
18. Derikvand M, Imanifar N. The Relationship Between Spiritual Intelligence And Nurses'viewpoints On Reporting Medication Errors In Khoram Abad's Educational Hospitals 2017. *The J Urmia Nurs Midwifery Fac*. 2018;16(3):198-206.
19. Taheri lari M, Ghamari M, Tabatabaee SS, Nekeie M. Evaluation of the relationship between Spiritual Intelligence and job burnout in staff of Imam Reza hospital in Mashhad. *Journal of Sabzevar University of Medical Sciences*. 2014;21(5):894-902.
20. Akbarizadeh F, Bagheri F, Hatami Hr, Hajivandi A. Relationship Between

- Nurses' spiritual Intelligence With Hardiness And General Health. 2012.
21. Rezaei F, Golmakani N, Mazloun SR. Relationship between Spiritual Intelligence and Self-efficacy of Clinical Performance in midwives working in maternity and health centers of Mashhad in 2015. *The Iranian Journal of Obstetrics, Gynecology and Infertility*. 2016;19(29):1-10.
  22. Alavi S, Ahmadi MA, Zar A. Association between physical activity and social health and spiritual intelligence among nurses. *Community Health (Salāmat-i-ijtimā)*. 2018;5(2): 2018.
  23. Motahari A, Almjtaba M, The Relationship between Spiritual Intelligence and Ethical Sensitivity of Nurses in Namazi Hospital of Shiraz, Shahid Sadoughi University of Medical Sciences, Yazd. 2015.
  24. Morshed-solook B, Taghvai D, Jahangiri M. Predictability of responsibility based on spiritual intelligence in nurses. *Journal of Islamic Azad University of Arak*. 2016.
  25. Nikmanesh Z, Kiekha S. Effect of spiritual intelligence and self-efficacy on nurses' resiliency in therapeutic and teaching centers of Zahedan. *Journal of Research Development in Nursing and Midwifery*. 2016;12(3):71-78.
  26. Noorisamarin S, Noori A. The Relationship Between Quality Of Life' dimensions With Spiritual Intelligence And It' dimensions In Female Nurses Working in Ahvaz'Hospitals. 2018.
  27. Sotoodeh H, Shakerinia I, Kheyrafi M, Dargahi S, Ghasemi Jobaneh R. Surveying the relationship between spiritual and moral intelligence and the psychological well-being of nurses. *Iranian Journal of Medical Ethics and History of Medicine*. 2016;9(1):63-73.
  28. Baqeri F, Akbarizadeh F, Hatami H. The relationship between spiritual intelligence and happiness and demographic variables in nurses of Fatemeh Alzahra and Bennet Alhodi Hospitals in Bushehr. *Bimonthly Iranian South Medical Journal*. 2011;14(4):265-263.
  29. Khavari K, Afshari A, Talebi M, Abbasi R, Determining the Relationship between Spiritual Intelligence and Emotional Response of Nurses Working in Tehran University Hospitals, medical University Tehran. 2011;. 14:53.
  30. Karimi-Moonaghi H, Gazerani A, Vaghee S, Gholami H, Salehmoghaddam AR, Gharibnavaz R. Relation between spiritual intelligence and clinical competency of nurses in Iran. *Iranian journal of nursing and midwifery research*. 2015;20(6):665.
  31. Sabzianpur Z, Nuri S. Effect of Spiritual Intelligence on Quality of Nursing Care of Educational and Treatment Hospitals in Hamadan. *Avicenna Journal of Nursing and Midwifery Care*. 2019;27(1):18-24.
  32. Khaleghkhah A, Babaei M, Mozafari N, Sheshgelani Y. Relationships between nurses' talent management and emotional and spiritual intelligence. *Journal of Health*. 2017;8(4):454-463.
  33. Gholamali Lm, Afzali L, Davoodi M. Nurses' job Burnout: The Role Of Emotional Intelligence, Spiritual Intelligence And Hardiness. 2016.
  34. Ghaleei A, Mohajeran B. The relationship among spiritual intelligence, mental health and job stress in nurses in imam khomeini hospital of mahabad. *Avicenna Journal of Nursing and Midwifery Care*. 2015;23(4):14-21.
  35. Ashoori J, Investigating the Correlation of Organizational Citizenship Behavior, Job Satisfaction, and Spiritual Intelligence with Ethical Behavior nurses, *Journal of Education and Ethics*. 2015:14(4).
  36. Bagheri F, Akbarizadeh F, Hatami H. Evaluation of spiritual intelligence based on professional ethics codes and their relationship among nurses working in Shahid Sadoughi Hospital in Yazd 2016. *Journal of Bushehr University of Medical Sciences and Health Services*. 2011:14(4).
  37. Mahmoudirad G, bagherian F. Effects Of Spiritual Intelligence Training On Nurses' job Stress. 2015.
  38. Ghashghaeizadeh N, Hoseinpour M, Jameie M. The Prediction of Nurse's Adaptive Performance based on Psychological Capital and Spiritual Intelligence (Case Study: Shaidzadeh Hospital of Behbahan). 2018.
  39. Mahmoodi A, khani I, Ghaffari M. The Relationship of empathy and Spiritual Intelligence with nurses Attitude toward Patient's Right: The mediating role of social responsibility. *J-Nurs-Edu*. 2017;6(2):49-56.
  40. Karimi-Moonaghi H, Gazerani A, Vaghee S, Gholami H,

- Salehmoghaddam AR, Gharibnavaz R. Relation between spiritual intelligence and clinical competency of nurses in Iran. *Iranian journal of nursing and midwifery research*. 2015;20(6):665.
41. Amiri Z, Amiri H. Evaluation of the Relationship between Spiritual and Emotional Intelligence with Nursing Care Quality in Nurses Working in Ayatollah Taleghani Hospital in Kermanshah, Iran in 2018. 2019.
  42. Rezaei F, Golmakani N, Mazloun SR. Relationship between Spiritual Intelligence and Self-efficacy of Clinical Performance in midwives working in maternity and health centers of Mashhad in 2015. *The Iranian Journal of Obstetrics, Gynecology and Infertility*. 2016;19(29):1-10.
  43. Golmakani N, Rezaei F, Mazloun SR. The Relationship of Spiritual Intelligence and Religious activities with happiness of midwives working in hospitals and health centers. *Journal of Midwifery and Reproductive Health*. 2018;6(2):1264-1272.
  44. Safarabadi M, Irannezhad B, Jadidi A. The Relationship between Spiritual Intelligence and Quality of Performance of Arak Medical Emergency Center Personnel in 2015: A Cross-sectional Analytical Study. *J Educ Ethics Nurs* 2015;4(3):35-40.
  45. Ghaffari M. The Relationship Moral Intelligence and Altruism with Nurses Attitude to the Rights of Patients. *J Nurs Educ*. 2016;5(2):49-56.
  46. Sunaryo H, Nirwanto, N, Manan, A. The Effect of Emotional and Spiritual Intelligence on Nursesâ Burnout and Caring Behavior. *The International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*. 2018; 7(12):1211-1227.
  47. Karimi-Moonaghi H, Gazerani A, Vaghee S, Gholami H, Salehmoghaddam AR, Gharibnavaz R. Relation between spiritual intelligence and clinical competency of nurses in Iran. *Iran J Nurs Midwifery Res*. 2015 Nov-Dec;20(6):665-669.
  48. Kaur D, Sambasivan M, Kumar N. Impact of emotional intelligence and spiritual intelligence on the caring behavior of nurses: a dimension-level exploratory study among public hospitals in Malaysia. *Appl Nurs Res*. 2015;28(4):293-298.
  49. Kaur D, Sambasivan M, Kumar N. Effect of spiritual intelligence, emotional intelligence, psychological ownership and burnout on caring behaviour of nurses: a cross-sectional study. *J Clin Nurs*. 2013;22(21-22):3192-3202.